

УЛОГАТА НА ИЗБОРНИТЕ ПРОГРАМИ И ИЗБОРНИТЕ КАМПАЊИ ВО ЕРОЗИЈАТА НА ДЕМОКРАТИЈАТА ВО СОВРЕМЕНА ЕВРОПА

Ема НЕШКОВСКА

докторанд, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
e-mail: neshkovska@yahoo.com

Апстракт

Современите демократии сè почесто се соочуваат со предизвици поврзани со популистичката мобилизација, радикализацијата на политичкиот дискурс и постепено слабење на демократските институции. Во таков контекст, изборните програми и изборните кампањи не претставуваат само средство за политичка конкуренција и демократска легитимација, туку и важен механизам преку кој се обликуваат политичките вредности, јавната перцепција и односот кон демократските принципи. Истражувањето се базира на квалитативен и компаративен пристап, со примарна примена на методот на анализа на документи. Анализата опфаќа изборни програми, политички кампањи, јавни политички изјави и институционални промени поврзани со изборните процеси во Унгарија, Турција, Италија и Австрија во периодот од 2010 до 2024 година. Резултатите од анализата покажуваат дека изборните програми и кампањи можат да имаат различни ефекти врз демократскиот поредок, во зависност од институционалниот контекст и демократската култура. Во одредени случаи, изборната легитимност се користи како средство за концентрација на политичката моќ и слабење на механизмите на контрола и баланс, додека во други случаи недемократските тенденции се манифестираат, првенствено, преку радикализација на политичкиот дискурс и нормализирање на исклучувачки политички наративи. Трудот заклучува дека изборните програми и кампањи не се неутрални

демократски инструменти, туку можат да претставуваат значаен фактор во процесите на демократската ерозија и институционалната трансформација. Во таа насока, истражувањето придонесува кон современата научна дебата за односот помеѓу изборната легитимност, политичката комуникација и стабилноста на демократијата.

Клучни зборови: *изборни програми, изборни кампањи, демократска ерозија, политичка комуникација, популизам, нелиберална демократија, изборен авторитаризам, демократски институции*

THE ROLE OF ELECTORAL PROGRAMS AND CAMPAIGNS IN THE EROSION OF DEMOCRACY IN CONTEMPORARY EUROPE

Ema NESHKOVSKA

PhD Candidate, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip
e-mail: neshkovska@yahoo.com

Abstract

Contemporary democracies are increasingly facing challenges related to populist mobilization, the radicalization of political discourse, and the gradual weakening of democratic institutions. In this context, electoral programs and election campaigns do not represent merely instruments of political competition and democratic legitimization, but also important mechanisms through which political values, public perceptions, and attitudes toward democratic principles are shaped. The research is based on a qualitative and comparative approach, with primary application of the document analysis method. The analysis includes electoral programs, political campaigns, public political statements, and institutional changes related to electoral processes in Hungary, Turkey, Italy, and Austria during the period from 2010 to 2024. The findings of the analysis indicate that electoral programs and campaigns can have different effects on the democratic order,

depending on the institutional context and democratic political culture. In certain cases, electoral legitimacy is used as a mechanism for concentration of political power and weakening of checks and balances, while in other cases undemocratic tendencies are manifested primarily through the radicalization of political discourse and the normalization of exclusionary political narratives. The paper concludes that electoral programs and campaigns are not neutral democratic instruments, but may represent a significant factor in the processes of democratic erosion and institutional transformation. In this regard, the research contributes to the contemporary academic debate on the relationship between electoral legitimacy, political communication, and the stability of democracy.

Keywords: electoral programs, election campaigns, democratic erosion, political communication, populism, illiberal democracy, electoral authoritarianism, democratic institutions

1. БОБЕД

Во современите демократски општества изборите претставуваат клучен механизам за политичка легитимација и учество на граѓаните во процесите на донесување одлуки. Преку изборните процеси, политичките партии ги артикулираат своите политички визии, цели и јавни политики, кои, најчесто, се формализираат преку изборни програми и кампањи. Традиционално, овие инструменти се сметаат за суштински елементи на демократското натпреварување, бидејќи им овозможуваат на гласачите да направат избор врз база на информираност меѓу различни политички алтернативи.

Во последните децении, повеќе европски држави се соочуваат со појава на политички актери, кои преку изборни победи и програмски прокламации иницираат и институционални промени што доведуваат до концентрација на политичката моќ, ограничување на медиумските слободи и слабеење на механизмите на контрола и рамнотежа. Овие процеси ја проблематизираат врската помеѓу формалната демократија, која се заснова на изборни процедури, и суштинската демократија, која подразбира почитување на владеењето на правото, плурализмот и институционалната автономија.

Во овој контекст, изборните програми и изборните кампањи добиваат особено значајна улога. Тие не функционираат само како средство за комуникација со гласачите, туку како инструмент преку кој политичките актери ги артикулираат и легитимираат своите политички стратегии. Во многу случаи, програмските пораки се адаптираат кон социоекономските незадоволства и идентитетските прашања на гласачите, при што се користат наративи поврзани со миграцијата, безбедноста, националниот идентитет или потребата од „силна држава“. Иако ваквите пораки често добиваат значајна изборна поддршка, нивната имплементација може да резултира со ограничување на демократските стандарди.

Целта на овој труд е да ја анализира улогата на изборните програми и кампањи во процесите на демократската ерозија во современа Европа. Истражувањето се базира на компаративна анализа на политичките процеси во Унгарија, Турција, Италија и Австрија, со цел да се утврди на кој начин изборните програми и кампањи можат да влијаат врз институционалната структура и функционирањето на демократските системи.

Методолошки, трудот се темели на квалитативна анализа на изборни програми, кампањски пораки и релевантна научна литература. Преку компаративен пристап, анализата настојува да ги идентификува заедничките модели и разлики меѓу анализираните случаи и да придонесе кон подобро разбирање на улогата на изборните процеси во современите демократии.

Дополнително, актуелноста на ова истражување произлегува од фактот што современите демократии сè почесто се соочуваат со предизвици поврзани со политичка поларизација, популизам и трансформација на изборните процеси. Во такви услови, анализата на изборните програми и кампањи добива особено значење бидејќи тие претставуваат мост преку кој се оформуваат политичките идеи и се обликува јавното мислење.

1.1. Истражувачко прашање и хипотеза

Современите демократии сè почесто се соочуваат со предизвици поврзани со популистичката мобилизација, радикализација на политичкиот дискурс и постепено слабење на демократските институции (Levitsky and Ziblatt, 2018). Во такви услови, изборните програми и изборните кампањи не претставуваат само механизам за политичка конкуренција и претставување на програмски определби, туку и важен инструмент преку кој се обликуваат политичките вредности, јавната перцепција и односот кон демократските принципи. Оттука, современите изборни процеси сè почесто отвораат прашања поврзани со границите помеѓу демократската

легитимност и можноста за институционална и политичка ерозија во рамки на формално демократските системи (Zakaria, 1997).

Во тој контекст, основното истражувачко прашање на овој труд е:

На кој начин изборните програми и изборните кампањи можат да придонесат кон демократска ерозија во современите демократии?

Покрај ова, трудот се обидува да одговори и на неколку дополнителни прашања:

- Дали изборната легитимност може да се користи како средство за концентрација на политичката моќ?
- Каква е улогата на политичката комуникација и политичкиот дискурс во трансформацијата на демократските процеси?
- Во која мера институционалната стабилност и демократската култура влијаат врз способноста на системот да се спротивстави на недемократските тенденции?

Трудот поаѓа од хипотезата дека во услови на ослабени институционални механизми на контрола и баланс, изборните програми и кампањи можат да станат средство за легитимирање на недемократски политики, концентрација на политичка моќ и постепена демократска ерозија (Bermeo, 2016). Истовремено, се претпоставува дека во држави со стабилни институционални капацитети, независни медиуми и развиена демократска култура, радикалниот изборен дискурс има ограничено влијание врз институционалната стабилност, иако може да придонесе кон поларизација и промена на јавната политичка култура.

Поставувањето на ваквата хипотеза овозможува трудот да ги анализира изборните програми и кампањи не само како формален дел од демократскиот процес, туку како потенцијален механизам за политичка и институционална трансформација. Преку компаративната анализа на политичките процеси во Унгарија, Турција, Италија и Австрија, трудот настојува да покаже дека демократската ерозија може да се манифестира на различни начини – преку директна концентрација на политичката моќ, преку институционално слабеење или преку постепена радикализација на јавниот дискурс и политичката култура.

1.2. Научна и општествена оправданост на истражувањето

Современите политички процеси сè почесто отвораат прашања поврзани со квалитетот, стабилноста и одржливоста на демократијата. Иако изборите и изборните кампањи претставуваат суштински дел од демократскиот поредок, современите политиколошки анализи укажуваат на тоа дека тие не секогаш придонесуваат кон зајакнување на демократските вредности. Во одредени политички контексти, изборните програми и кампањи можат да станат механизам за нормализирање на радикален политички дискурс, концентрација на политичката моќ и постепено слабеење на институционалните механизми на контрола и баланс.

Научната оправданост на ова истражување произлегува од потребата за подлабоко разбирање на односот помеѓу изборните процеси и современите форми на демократска ерозија. Иако во современата политиколошка литература постојат бројни анализи за популизмот, нелибералната демократија и изборниот авторитаризам (Schedler, 2006), значително помалку внимание е посветено на улогата на изборните програми и кампањи како механизам преку кој овие процеси се легитимираат и нормализираат во јавниот простор.

Трудот настојува да придонесе кон оваа научна дебата преку компаративна анализа на различни политички контексти и модели на демократската трансформација. Преку анализата на Унгарија, Турција, Италија и Австрија, истражувањето покажува дека изборните програми и кампањи можат да имаат различни ефекти врз демократијата – од институционална концентрација на политичката моќ, до постепена радикализација на јавниот дискурс и промена на демократската политичка култура (Norris, 2000).

Општествената оправданост на истражувањето се состои во актуелноста на прашањето за зачувување на демократските вредности во услови на интензивна политичка поларизација, популистичка мобилизација и медиумска трансформација. Разбирањето на улогата на изборните програми и кампањи во современите демократии претставува важен предуслов за зајакнување на институционалната отчетност, политичката транспарентност и демократската култура.

1.3. Теоретска рамка – изборни програми, кампањи и демократија

Во демократските политички системи, изборните програми претставуваат основен пишан документ преку кој политичките партии ги формулираат своите политички цели, вредности и приоритети. Тие имаат

двојна функција, и тоа, од една страна, служат како средство за информирање на гласачите за политичките позиции и приоритети на партиите, а, од друга страна, претставуваат форма на политичка обврска кон јавноста. Во идеален демократски контекст, изборните програми придонесуваат кон транспарентност, политичка отчетност и плурализам, овозможувајќи им на граѓаните да направат избор врз база на информации меѓу различните политички алтернативи.

Во политичката теорија, демократијата, најчесто, се дефинира како систем на владеење во кој политичката моќ произлегува од волјата на граѓаните изразена преку слободни и фер избори. Роберт Дал ја дефинира демократијата како политички систем кој се карактеризира со политичка конкуренција, учество на граѓаните и институционални гаранции за заштита на политичките права и слободи (Dahl, 1998). Во овој контекст, изборите претставуваат суштински механизам преку кој граѓаните ја делегираат политичката власт и ги контролираат политичките елити.

Сепак, современите политиколошки анализи укажуваат на тоа дека изборите сами по себе не се доволна гаранција за стабилноста на демократијата. Стивен Левицки и Даниел Зиблат укажуваат дека демократиите во современиот свет често не пропаѓаат преку насилни преврати или воени удари, туку преку постепени и институционални процеси на ерозија (Levitsky and Ziblatt, 2018). Овие процеси се карактеризираат со постепено слабеење на демократските норми, ограничување на независноста на институциите и намалување на механизмите на контрола и баланс (Bermeo, 2016).¹

Во таков контекст, изборните програми и изборните кампањи можат да играат значајна улога во процесот на рedefинирање на демократските принципи. Изборните програми, иако формално, се дел од демократскиот процес, понекогаш содржат политички идеи кои можат да доведат до ограничување на демократските стандарди. Пример за тоа се програмските определби кои промовираат силна централизирана власт, ограничување на медиумските слободи и граѓанското учество или рedefинирање на улогата на судството и независните институции.

Изборните кампањи, претставуваат процес во кој програмските содржини се интерпретираат, поедноставуваат и комуницираат со јавноста преку различни медиумски и политички форми. За разлика од изборните програми, кои по правило имаат формален и нормативен карактер, кампањите се насочени кон мобилизација на гласачите и често користат емоционални пораки, симболички наративи и политички аргументи. Во таа

смисла, изборната кампања може значително да ја трансформира суштината на програмата, ставајќи акцент на теми кои се перципираат како важни и политички исплатливи, како што се безбедноста, националниот идентитет или улогата на државата.

Во современите демократии, оваа динамика често резултира со појава на изборни програми и кампањи кои формално ги почитуваат демократските процедури, но содржат елементи што можат да бидат проблематични од аспект на демократските вредности. Антимигрантскиот дискурс, радикалните националистички пораки или повикување на концептот на „силна држава“, се чести примери за политичка реторика кои можат да придонесат кон поларизација на општеството и слабеење на демократскиот плурализам.

Особено значаен аспект во овој контекст е фактот дека ваквите недемократски тенденции не се појавуваат, исклучително, во авторитарни режими, туку и во рамки на демократски системи. Преку демократски избори, политичките актери можат да стекнат легитимитет за спроведување институционални реформи кои постепено ја концентрираат политичката моќ, ги ограничуваат медиумските слободи или ја ослабуваат независноста на судството. Овој феномен често се опишува како нелиберална демократија, односно политички систем во кој изборите формално постојат, но институционалните механизми што ја гарантираат демократската рамнотежа се ослабени.²

Оттука, анализата на изборните програми и изборните кампањи претставува важен аналитички инструмент за разбирање на современите политички процеси. Наместо да се фокусира исклучително на изборниот резултат, ваквиот пристап овозможува увид во начинот на кој политичките идеи се формулираат, комуницираат и легитимираат во јавниот простор. Преку ваква анализа, може да се утврди дали изборните процеси придонесуваат кон зајакнување на демократијата или, напротив, создаваат услови за нејзина постепена ерозија.

Оваа теоретска рамка создава основа за понатамошната компаративна анализа на конкретни држави, со цел да се испита на кој начин изборните програми и кампањи се поврзуваат со институционалните и политичките промени во современите демократии.

Дополнително, во современата политичка теорија се прави разлика помеѓу либерална и нелиберална демократија. Додека либералната демократија се темели на владеење на правото, заштитата на човековите права и независноста на институциите, нелибералната демократија се карактеризира со постоење на изборни процеси без целосно почитување на

овие принципи. Во таквите системи изборите формално се одржуваат, но демократските стандарди постепено се ограничуваат.

Во овој контекст, медиумите имаат клучна улога како посредник помеѓу политичките актери и јавноста. Независните и плуралистички медиуми придонесуваат за информираност на граѓаните и критичка анализа на изборните програми, додека контролираниот медиумски простор може да доведе до еднострано претставување на политичките пораки и ограничување на јавната дебата. Оттука, улогата на медиумите е тесно поврзана со влијанието на изборните кампањи врз демократските процеси.

2. Методологија

Ова истражување се базира на квалитативен истражувачки пристап, со примарна примена на методот на анализа на документи. Квалитативниот пристап е избран поради неговата соодветност за анализа на политичките содржини, дискурс и институционалните процеси, особено во контекст на сложени општествени појави како што е демократската ерозија (Bryman, 2016).

Основниот метод што се користи во трудот е анализа на документи, која опфаќа систематско разгледување и интерпретација на изборни програми, јавни политички изјави и релевантни институционални реформи (Brown, 2009). Преку овој метод се овозможува идентификација на клучните политички пораки, вредносни ориентации и програмски определби на политичките актери, како и нивното влијание врз демократските процеси.

Избраните случаи претставуваат различни модели на демократска трансформација и различен степен на институционална отпорност, што овозможува поширок компаративен увид во односот помеѓу изборните процеси и демократската ерозија.

Истражувањето има компаративен карактер и опфаќа анализа на политичките процеси во четири држави: Унгарија, Турција, Италија и Австрија. Овие случаи се избрани поради нивната релевантност за разбирање на различни модели на демократска трансформација, вклучувајќи и примери на постепена ерозија на демократските институции во формално демократски системи (Lijphart, 1971).

2.1. Операционализација на истражувањето

Во рамки на истражувањето, анализата е фокусирана на изборни програми, политички кампањи и институционални промени поврзани со изборните процеси во периодот од 2010 до 2024 година. Временската рамка е избрана поради интензивирањето на популистичките и нелибералните тенденции во современите демократии, како и појавата на нови модели на политичка мобилизација и демократска ерозија (Diamond, 2015).

Во компаративната анализа се опфатени политички и институционални процеси поврзани со владејачките политички структури во Унгарија, Турција, Италија и Австрија. Анализата опфаќа изборни програми, јавни политички изјави, кампањски пораки и институционални реформи кои имаат директна поврзаност со изборните процеси и демократските стандарди.

Посебно внимание е посветено на неколку аналитички категории, и тоа: концентрација на политичката моќ, односот кон институционалната автономија, улогата на медиумите, политичкиот и популистичкиот дискурс, како и влијанието на изборната легитимност врз процесите на институционалната трансформација (Mudde and Rovira Kaltwasser, 2017). Преку ваквата операционализација се овозможува споредбена анализа на различните модели на влијание на изборните програми и кампањи врз демократскиот поредок.

2.2. Единици на анализа

Единици на анализа во истражувањето се политичките документи (изборни програми), политичкиот дискурс изразен преку јавни изјави и кампањски пораки, како и институционалните промени што произлегуваат од изборните процеси. Ваквиот избор на единици на анализа овозможува сеопфатен увид во односот помеѓу изборните процеси и институционалната трансформација.

Во рамки на истражувањето се користи и аналитичкиот пристап кој вклучува идентификација на тематски категории, како што се улогата на државата, медиумскиот плурализам, независноста на институциите и политичката моќ. Овие категории служат како аналитичка рамка за споредба на различните случаи и за утврдување на заедничките и специфичните карактеристики на процесите на демократска ерозија (Bermeo, 2016).

Ограничувањата на истражувањето произлегуваат од природата на квалитативниот пристап, кој не овозможува генерализација на резултатите во статистичка смисла, туку обезбедува длабинско разбирање на анализираните случаи. Сепак, преку компаративниот пристап се овозможува идентификација на пошироки трендови и обрасци во современите демократски процеси (Lijphart, 1971).

3. Демократска ерозија и изборен процес

Во современата политиколошка литература, концептот на демократска ерозија се користи за да се опишат процесите на постепено слабеење на демократските институции и норми во рамки на формално демократски системи (Bermeo, 2016). За разлика од класичните форми на уривање на демократијата, кои се карактеризираат со насилни преврати или воени удари, демократската ерозија се одвива постепено, често преку легални и институционални механизми (Levitsky and Ziblatt, 2018).

3.1. Теоретски пристапи кон демократската ерозија

Современата политиколошка литература нуди различни пристапи кон разбирањето на демократската ерозија и трансформацијата на современите демократии. Роберт Дал демократијата ја анализира, првенствено, преку постоењето на политички плурализам, слободна конкуренција и институционални гаранции за политичките права и слободи (Dahl, 1989). Во рамки на овој пристап, изборите претставуваат централен механизам за обезбедување демократска легитимност и политичка отчетност (Dahl, 1998).

Наспроти тоа, поновите автори како Steven Levitsky и Daniel Ziblatt, укажуваат дека современите демократии можат да бидат загрозени дури и кога формалните демократски процедури продолжуваат да постојат (Levitsky and Ziblatt, 2018). Според нив, демократската ерозија, најчесто, не се случува преку насилно укинување на демократските институции, туку преку постепено слабеење на демократските норми, институционалните ограничувања и механизмите на контрола и баланс.

Дополнително, Fareed Zakaria го развива концептот на нелиберална демократија (Zakaria, 1997), при што укажува дека постоењето на избори не е доволно за постоење на суштинска демократија. Според овој пристап, демократските системи можат, формално, да ги задржат изборните процедури, но, истовремено, и да ги ограничуваат човековите права,

медиумските слободи и институционалната автономија (Freedom House, 2021).

Овие теоретски пристапи овозможуваат пошироко разбирање на современите демократски процеси и создавање основа за анализа на изборните програми и кампањи како потенцијален механизам за демократска трансформација и ерозија.

Во овој контекст, изборите играат двојна улога. Од една страна, тие претставуваат основен механизам на демократска легитимација, но, од друга страна, можат да бидат искористени како средство за легитимирање на политички одлуки кои имаат долгорочни последици врз институционалната рамнотежа (Muller, 2016). Политичките актери, преку изборните програми и кампањи, можат да најават и оправдаат реформи кои подоцна доведуваат до ограничување на независноста на институциите (Diamond, 2015).

Дополнително, изборниот процес може да биде трансформиран преку промени во изборните правила, медиумската регулација или финансирањето на кампањите, што индиректно влијае врз фер и слободниот карактер на изборите (Schedler, 2006). Ваквите промени често се оправдуваат преку политички наративи поврзани со стабилноста, безбедноста или заштитата на националните интереси (Wodak, 2015).

Оттука, демократската ерозија не се одвива надвор од демократскиот процес, туку токму преку него. Изборните програми и кампањи претставуваат клучна алка во овој процес, бидејќи преку нив се артикулираат и легитимираат политичките стратегии што можат да доведат до институционални трансформации.

4. Компаративна анализа на изборните програми и кампањи

4.1. Унгарија

Унгарскиот случај јасно покажува дека изборните програми и кампањи можат да функционираат како клучен механизам за легитимирање на недемократски тенденции во рамки на формално демократски систем. Наместо да служат, исклучително, како средство за демократско натпреварување, тие стануваат инструмент преку кој се рedefинира самото значење на демократијата. Овој пример е особено значаен за анализата на современите изборни системи, бидејќи покажува дека опасноста за демократијата не секогаш доаѓа преку отворен авторитаризам, туку преку постепена и институционално оправдана ерозија (Levitsky and Ziblatt, 2018).

4.1.1. Од изборна програма до институционална практика

Карактеристично за унгарскиот случај е релативно јасната врска меѓу изборните програми и конкретните институционални реформи што следуваат по изборните победи. Програмските определби за јакнење на државата, заштитата на националниот суверенитет и рedefинирање на либералните демократски вредности не остануваат на ниво на реторика, туку се преведуваат во законодавни и уставни интервенции веднаш по доаѓањето на власт (Freedom House, 2021). На тој начин, изборниот модел се користи како аргумент за оправдување на длабоки институционални промени, кои во нормални демократски услови би биле предмет на поширока јавна дебата, поголема транспарентност, отчетност и заеднички консензус.

Во практична смисла, овие институционални промени се манифестираат преку постепено ограничување на медиумскиот плурализам, слабеење на независноста на судството и намалување на просторот за дејствување на граѓанското општество (Freedom House, 2020). Дел од медиумите постепено се ставаат под директно или индиректно политичко влијание, додека критичарите и независните институции се претставуваат како „деструктивци“ што, наводно, дејствуваат спротивно на националните интереси (Wodak, 2015). На тој начин, демократските механизми продолжуваат да постојат формално, но нивната реална автономија е значително ограничена.

Дополнително, политичката комуникација во изборните кампањи се темели на силна персонализација на власта, при што политичкиот лидер се претставува како заштитник на државата, националниот суверенитет и стабилноста на системот (Muller, 2016). Во ваквиот политички наратив, критиката кон власта често се интерпретира како напад врз државата или националниот интерес, што дополнително придонесува кон поларизација на јавниот простор и слабеење на демократскиот плурализам (Mudde, 2019).

Овој процес укажува дека изборните програми можат да функционираат како механизам за постепено нормализирање на недемократските практики. Преку нив, гласачите не гласаат само за одредени политики, туку индиректно даваат легитимитет за трансформација на институционалниот поредок. Во тој контекст, демократската ерозија не се случува нагло, туку како резултат на серија формално легитимни чекори.

4.1.2. Унгарија како референтен случај во анализата

Значењето на Унгарија во оваа семинарска работа произлегува од фактот што таа претставува еден од најјасните примери на демократска ерозија во рамки на Европската Унија (Freedom House, 2022) и е доказ дека ваквите случаи се можни дури и во европското семејство каде се применуваат точно утврдени правила и процедури. За разлика од други држави каде недемократските тенденции сè уште се наоѓаат на ниво на политички дискурс или изолирани практики, во Унгарија тие се институционализирани и трајно вградени во политичкиот систем (European Commission, 2022). Ова ја прави земјата соодветна почетна точка за анализа врз основа на која може да се споредуваат и другите случаи опфатени во трудот.

Иако анализата во овој труд е фокусирана на периодот од 2010 до 2024 година, политичките промени во Унгарија кои се случија неодамна, резултираа со промена на долгогодишната владејачка структура и формирање на нова влада, која несомнено, во наредниот период ќе биде во фокусот на вниманието со оглед на новите политички околности и промените во политичката динамика.

Овие случувања, дополнително ја потврдија динамичната природа на современите демократски процеси. Сепак, овие промени не го намалуваат значењето на претходниот период како релевантен пример за анализа на демократијата, нелибералната демократија и улогата на изборните програми и кампањи во трансформацијата на политичкиот систем.

4.2. Турција – Изборни програми и концентрација на извршната власт

Турција претставува особено значаен пример за анализа на улогата на изборните програми и кампањи во трансформацијата на демократските системи, бидејќи илустрира како формално демократските изборни процеси можат да доведат до суштинска промена на политичкиот режим. За разлика од унгарскиот случај, каде демократската ерозија се одвива во рамки на парламентарен систем и постепени институционални реформи, во Турција процесот се манифестира во поизразена концентрација на политичката моќ и трансформација на уставниот поредок (Levitsky and Ziblatt, 2018).

4.2.1. Изборни програми и политичка визија

Изборните програми во Турција, особено во периодот по 2000-тата, се карактеризираат со силен акцент на стабилноста, економскиот развој и улогата на силното лидерство. Во овие програми, демократијата често се

интерпретира како директен израз на волјата на народот, при што институционалните ограничувања и поделбата на власта се прикажуваат како пречки за ефикасно владеење (Zakaria, 1997). Ваквата интерпретација создава основа за рedefинирање на демократските принципи во насока на јакнење на извршната власт.

Во програмските документи, често се нагласува потребата од „реформи“ на политичкиот систем, кои формално се претставуваат како неопходни за модернизација на државата. Меѓутоа, овие реформи ретко се придружени со јасни гаранции за заштита на институционалната автономија, што отвора простор за концентрација на моќ во рацете на извршната власт (Freedom House, 2021).

4.2.2. Изборни кампањи и централизација на одлучувањето

Изборните кампањи во Турција имаат клучна улога во легитимирањето на политичката трансформација. Кампањската реторика е силно фокусирана околу ликот и фигурата на лидерот, кој се претставува како гарант на стабилноста, националниот суверенитет и безбедноста на државата (Muller, 2016). Во ваков контекст, политичката конкуренција се сведува на избор меѓу поддршката и противењето на лидерот, наместо на рационална дебата за програмските алтернативи (Mudde, 2019).

Покрај тоа, кампањите често користат пораки и повици поврзани со надворешни и внатрешни закани, што дополнително ја зајакнува потребата од силна и централизирана власт (Wodak, 2015). Овие пораки и повици овозможуваат оправдување на политики што ограничуваат медиумски слободи, граѓански права и политички плурализам, при што изборната поддршка се користи како аргумент за нивна легитимност (Freedom House, 2022).

4.2.3. Уставни промени и институционална трансформација

Најзначајниот момент во турскиот случај е трансформацијата на политичкиот систем преку уставни промени, кои беа легитимирани преку изборни и референдумски процеси (European Commission, 2022). Преку овие промени, парламентарниот систем беше заменет со силно централизирана претседателска форма на владеење, што доведе до значително проширување на овластувањата на претседателот (Freedom House, 2022).

Овие институционални промени беа претставени како израз на демократската волја на народот, но нивниот ефект беше слабеење на

механизмите на контрола и баланс (Bermeo, 2016). Судството, парламентот и медиумите се дефинираа како кочничари во спроведувањето на реформите, па така постепено ја изгубија својата автономија, што резултираше со трансформација на демократијата во модел што често се опишува како изборен авторитаризам (Schedler, 2006).

4.2.4. Турција како пример за изборен авторитаризам

Турскиот случај јасно покажува дека изборите и изборните кампањи можат да функционираат како клучен механизам за легитимирање на авторитарни тенденции, без формално укинување на демократските процедури (Schedler, 2006). Наместо преку насилно преземање на власта, политичката трансформација се одвива преку изборни победи, програмски прокламации и референдумски процеси (Levitsky and Ziblatt, 2018).

Во таа смисла, Турција претставува екстреман, но поучен пример за тоа како демократијата може да се рedefинира однатре, користејќи ги сопствените механизми. Овој случај дополнително ја потврдува тезата дека изборните програми и кампањи не се неутрални алатки, туку можат да имаат длабоки и долгорочни последици врз политичкиот и институционалниот поредок.

4.2.5. Улогата на изборната легитимност во стабилизацијата на режимот

Една од клучните карактеристики на турскиот политички контекст е начинот на кој изборната легитимност се користи како средство за стабилизација и одржување на владејачката структура. И покрај постепеното ограничување на политичкиот плурализам и слабеењето на институционалните механизми на контрола, редовното одржување на избори и референдуми овозможува власта да го задржи формалниот демократски легитимитет (Schedler, 2006). Изборните победи и референдумските резултати се претставуваат како директен доказ за поддршката од народот, што дополнително ја зацврстува позицијата на извршната власт (Muller, 2016).

Во ваков контекст, изборите не функционираат примарно како механизам за реална политичка конкуренција, туку како средство за нејзино посредување. Изборната легитимност се користи за оправдување на институционалните реформи кои ја концентрираат моќта и ја редуцираат автономијата на другите гранки на власта (Bermeo, 2016). На тој начин, демократските процедури се задржуваат во формална смисла, но нивната суштинска функција е значително изменета.

Овој процес укажува на тоа дека во услови на изборен авторитаризам, изборите можат да придонесат не кон демократизација, туку кон стабилизација на недемократскиот поредок. Наместо да претставуваат корективен механизам, тие стануваат алатка за легитимирање на постојната власт и за ограничување на просторот за суштинска политичка алтернатива. Турскиот случај, во таа смисла, јасно ја илустрира амбивалентната улога на изборите во современите политички системи.

4.3. Италија – Изборни кампањи, радикален дискурс и демократски ризици

Италија претставува специфичен и значаен пример во анализата на улогата на изборните програми и кампањи во современите демократии, бидејќи недемократските тенденции, во овој случај, не се манифестираат преку длабока институционална трансформација, туку, првенствено, преку радикализација на политичкиот дискурс и програмските прокламации (Mudde, 2019). За разлика од Унгарија и Турција, каде изборните процеси резултираат со концентрирање на моќта, во Италија демократскиот институционален поредок, формално останува стабилен, но е изложен на континуирани притисоци (Norris, 2000).

4.3.1. Изборни програми и идеолошки поместувања

Во последните изборни циклуси, изборните програми на одредени политички партии во Италија покажуваат изразено поместување кон националистички и антимигрантски позиции (Wodak, 2015). Во овие програми, миграцијата и безбедноста се поставуваат како централни политички прашања, при што комплексните социјални и економски предизвици се редуцираат на едноставни идентитетски пораки (Muller, 2016). Демократијата, формално, не се доведува во прашање, но се интерпретира низ призмата на „заштита на народната волја“ и националниот интерес (Zakaria, 1997).

Ваквите програмски определби често вклучуваат елементи што можат да бидат проблематични од аспект на човековите и малцинските права. Иако тие не повикуваат директно на укинување на демократските институции, тие создаваат политичка клима во која исклучувањето и стигматизацијата на одредени групи се нормализираат и се прифаќаат (Mudde, 2018).

4.3.2. Изборни кампањи и политичка мобилизација

Изборните кампањи во Италија играат клучна улога во трансформацијата на програмските содржини во популистички и емоционално набиени пораки (Lakoff, 2004). Кампањската реторика често се темели на поедноставени решенија, јасно дефинирани „виновници“ и остро разграничување меѓу „народот“ и „елитите“ (Muller, 2016). Во ваков контекст, изборната кампања станува средство за мобилизација на гласачите врз основа на страв, незадоволство и чувство на закана (Wodak, 2015).

За разлика од Турција, каде кампањите придонесуваат кон концентрација на власта и моќта, во Италија тие, главно, водат кон радикализација на јавниот дискурс. Оваа радикализација не резултира веднаш со институционални промени, но има долгорочен ефект врз политичката култура и јавната дебата (Norris, 2000).

4.3.3. Демократски институции и отпорност на системот

Еден од клучните аспекти на италијанскиот случај е релативната отпорност на демократските институции (Diamond, 2015). И покрај радикалниот изборен дискурс и силната политичка поларизација, институционалните механизми на контрола и баланс продолжуваат да функционираат (Freedom House, 2022). Судството, медиумите и граѓанското општество играат значајна улога во ограничувањето на потенцијалните недемократски политики (European Commission, 2022).

Ова укажува на тоа дека изборните програми и кампањи не секогаш водат кон директна демократска ерозија, туку нивниот ефект зависи од институционалниот капацитет и силата на демократската култура. Во Италија, демократскиот систем, засега, успева да апсорбира и канализира дел од радикалните политички барања без суштинско нарушување на институционалниот поредок (Norris, 2000).

4.3.4. Италија како пример за дискурзивен притисок врз демократијата

Италијанскиот случај покажува дека изборните програми и кампањи можат да создадат демократски ризици и без директна институционална трансформација (Mudde, 2019). Преку нормализирање на радикалниот и стигматизирачки дискурс, тие постепено го менуваат начинот на кој демократијата се перципира и практикува (Wodak, 2015). Овој процес може да има долгорочни последици, особено доколку продолжи реториката со дискриминаторски елементи, кои со текот на

времето може да се претворат во конкретни политички и институционални мерки (Levitsky and Ziblatt, 2018).

Во таа смисла, Италија претставува важен компаративен случај, кој укажува дека демократијата може да биде загрозена не само преку институционална концентрација на моќ, туку и преку промена на политичката култура и јавниот дискурс.

4.4. Австрија – Изборни програми, коалиции и демократски граници

Австрија претставува специфичен и аналитички интересен случај во контекст на улогата на изборните програми и кампањи во современите демократии, бидејќи покажува како недемократските тенденции можат да се појават во рамки на стабилен и консолидиран демократски систем (Diamond, 2015). За разлика од Унгарија и Турција, каде што изборните победи водат кон длабока институционална трансформација, во Австрија демократските институции, формално остануваат стабилни, но се изложени на притисоци преку програмска радикализација и политички коалиции (Norris, 2000).

4.4.1. Изборни програми и радикализација на политичкиот дискурс

Во одредени изборни циклуси, изборните програми на политичките партии во Австрија содржат изразени елементи на национализам, антимигрантска реторика и политика на селективна инклузија (Wodak, 2015). Овие програмски прокламации најчесто се формулирани во рамки на демократскиот дискурс повикувајќи се на безбедноста, културниот идентитет и заштитата на „националните интереси“ (Mudde, 2019). Демократијата, формално, не се доведува во прашање, но се интерпретира на начин што ја минимизира важноста на плурализмот и малцинските права (Zakaria, 1997).

Ваквата програмска радикализација не значи автоматско напуштање на демократските принципи, но создава политичка клима во која селективните политики стануваат легитимен дел од јавната дебата (Norris, 2000). На тој начин, изборните програми можат да придонесат кон постепено поместување на демократските стандарди, без директна институционална интервенција (Bermeo, 2016).

4.4.2. Изборни кампањи и коалициска политика

Изборните кампањи во Австрија играат значајна улога во нормализирањето на радикалниот дискурс (Wodak, 2015). Реториката што се користи често ги поедноставува сложените политички прашања и ги претставува миграцијата и културните разлики како примарни општествени закани (Muller, 2016). Преку ваквата мобилизација, радикалните програмски позиции добиваат изборна поддршка и стануваат релевантен фактор во процесот на формирање влади (Norris, 2000).

Особено важен аспект во австрискиот случај е учеството на партии со радикални програмски определби во владини коалиции. Преку коалициската политика, изборните програми, кои содржат проблематични елементи, добиваат можност за индиректно влијание врз формулирањето и носењето на јавните политики (Mudde, 2019). Иако институционалниот поредок не се менува суштински, границите на прифатливото политичко дејствување постепено се прошируваат (Levitsky and Ziblatt, 2018).

4.4.3. Институционални ограничувања и демократска отпорност

Клучната разлика помеѓу Австрија и претходно анализираните случаи е силата на институционалните механизми на контрола и баланс (Diamond, 2015). Судството, медиумите и граѓанското општество во Австрија играат значајна улога во ограничувањето на потенцијалните недемократски политики (Freedom House, 2022). Ова укажува на тоа дека изборните програми и кампањи, иако можат да внесат недемократски елементи во јавниот дискурс, не мора нужно да резултираат со демократска ерозија доколку институционалната рамка е доволно силна (European Commission, 2022).

Сепак, континуираната нормализација на радикалниот дискурс носи долгорочни ризици. Доколку ваквите програмски и кампањски пораки станат доминантни, постои опасност тие да доведат до постепено слабеење на демократската култура, дури и без формална промена на институциите (Wodak, 2015).

4.4.4. Австрија како пример за „ограничена демократска закана“

Австрискиот случај покажува дека изборните програми и кампањи можат да создадат недемократски притисоци и во стабилни демократии, без, притоа, нужно да резултираат со режимска трансформација (Norris, 2000). Демократијата во Австрија, засега, успева да ги апсорбира и контролира овие девијации и притисоци, но ризикот на постепено поместување на нормативните граници, реално, постои (Wodak, 2015).

Во таа смисла, Австрија претставува важен компаративен пример што укажува на тоа дека појавата на ерозија на демократијата не е карактеристична само за држави со слаби институции, туку може да се појави и во рамки на консолидирани демократски системи преку изборни програми и кампањи.

5. Улогата на политичката комуникација во изборните процеси

Дополнителна димензија на анализата претставува влијанието на политичката комуникација врз однесувањето на гласачите (Norris, 2000). Во современите демократии, изборните кампањи сè повеќе се насочени кон создавање на емоционален однос помеѓу политичките актери и гласачите, наместо кон рационалната програмска дебата (Lakoff, 2004). Ова доведува до трансформација на изборните програми од детален политички документ во симболичен инструмент за мобилизација (Muller, 2016).

Во такви услови, гласачите често ги донесуваат своите одлуки врз основа на перцепции и наративи, а не врз основа на конкретни политики (Wodak, 2015). Овој процес ја намалува транспарентноста и отчетноста на политичките актери, бидејќи вниманието се пренасочува од содржината кон формата на политичката комуникација (Norris, 2000). Како резултат, на тоа изборните процеси можат да ја задржат својата формална структура, но можат да ја изгубат својата суштинска демократска функција.

6. Компаративна дискусија

Компаративната анализа на изборните програми и изборните кампањи во Унгарија, Турција, Италија и Австрија овозможува подлабоко разбирање на различните начини на кои, формално, демократските процеси можат да влијаат врз квалитетот и стабилноста на демократијата. Иако сите анализирани држави функционираат во рамки на изборните системи, нивните политички контексти, институционалните капацитети и исходи значително се разликуваат (Levitsky and Ziblatt, 2018).

6.1. Сличности меѓу анализираните случаи

Една од клучните заеднички карактеристики кај сите анализирани држави е централната улога на изборните програми и кампањи како средство за политичка мобилизација и легитимација на власта (Muller, 2016). Во сите случаи, изборните пораки се адаптираат кон општествените проблеми, доминантните стравови, интереси и очекувања на гласачите, при

што често се користат идентитетски или националистички наративи (Mudde, 2019).

Дополнително, кај сите држави може да се забележи тенденција изборните кампањи да се оддалечат од суштинска програмска дебата и рационални решенија и да се насочат кон поедноставни и емоционално набиени пораки (Lakoff, 2004). Ова придонесува кон поларизација на општеството и слабеење на квалитетот на јавната дебата, што претставува сериозен ризик и заеднички предизвик за современите демократии (Norris, 2000).

6.2. Клучни разлики и модели на влијание

И покрај заедничките елементи, анализата јасно укажува на постоење на различни модели и интензитет на влијание на изборните програми и кампањи врз демократскиот систем.

Унгарија и Турција претставуваат примери каде изборните процеси резултираат со длабока институционална трансформација, легитимирана со гласот на граѓаните преку одржување на избори. Во овие случаи, изборната легитимност се користи како основа за концентрација на моќта и слабеење на механизмите на контрола и баланс (Bermeo, 2016). Демократијата, формално, се задржува, но суштински се рedefинира, што доведува до појава на модели кои се опишуваат како нелиберална демократија или изборен авторитаризам (Zakaria, 1997; Schedler, 2006).

Наспроти тоа, Италија и Австрија претставуваат случаи каде недемократските тенденции се манифестираат, првенствено, на ниво на тенденциозни политички пораки и реторика со дискриминаторски елементи (Wodak, 2015). Иако радикалните и селективните пораки се постојано присутни, институционалните механизми остануваат релативно стабилни и способни да ги апсорбираат овие притисоци. Ова укажува дека силата на институциите и демократската култура играат клучна улога во ограничувањето на негативните ефекти од изборните програми и кампањи (Diamond, 2015).

6.3. Улогата на изборните програми и кампањи во современите демократии

Анализата покажува дека изборните програми и кампањи не се неутрални демократски алатки, туку моќни механизми кои можат да имаат долгорочни последици врз политичкиот и институционалниот поредок (Levitsky and Ziblatt, 2018). Тие можат да придонесат кон унапредување на демократијата преку артикулација на јасни политики и одговорност кон

гласачите, но, истовремено, можат да се користат за легитимирање на политики што ја поткопуваат демократијата (Bermeo, 2016).

Клучниот фактор што ја одредува насоката на ова влијание е институционалниот контекст во кој се применуваат изборните програми. Во држави со силни институции, независни медиуми и активно граѓанство, негативните ефекти од радикалниот изборен дискурс можат да бидат ограничени. Наспроти тоа, во системи со слаби институционални механизми, изборните победи лесно се трансформираат во средство за концентрација на моќ и доминација.

Врз основа на спроведената анализа, може да се заклучи дека современите демократии се соочуваат со сериозен предизвик – зачувување на демократските вредности во услови на сè поинтензивна политичка конкуренција и популистичка мобилизација (Mudde, 2019). Изборните програми и кампањи, иако се суштински дел од демократскиот процес, можат да станат инструмент за демократска ерозија доколку не се придружени со силни институционални гаранции и демократска култура (Diamond, 2015).

Оттука, анализираните случаи јасно покажуваат дека демократијата не се загрозува исклучително преку отворено укинување на изборите, туку и преку нивна злоупотреба. Ова ја нагласува потребата од постојано јакнење на институционалната отчетност, транспарентноста и критичката јавна дебата како предуслов за одржлива демократија (Norris, 2000).

Заклучок

Анализата на изборните програми и изборните кампањи во Унгарија, Турција, Италија и Австрија укажува дека овие инструменти имаат значајна улога во современите политички процеси, но нивното влијание врз демократијата не е периферно. Иако изборните програми традиционално се сметаат за средство за артикулација на политичките идеи и зајакнување на демократската конкуренција, во одредени контексти тие можат да послужат и како инструмент за легитимирање на институционалните промени.

Резултатите од истражувањето покажуваат дека изборните кампањи, преку својата динамика и медиумска присутност, имаат особено значајна улога во трансформацијата на политичкиот дискурс. Поедноставните и емоционално набиени пораки, насочени кон мобилизација на гласачите, често ја заменуваат суштинската програмска

дебата, што може да доведе до намалување на квалитетот на демократскиот процес.

Дополнително, се потврдува дека влијанието на изборните програми и кампањи врз демократската ерозија зависи од институционалниот контекст. Во политички системи со послаби институции и ограничени механизми на контрола и рамнотежа, изборните процеси можат да бидат искористени како средство за концентрација на политичката моќ. Наспроти тоа, во системи со стабилни институции и развиена демократска култура, ваквите тенденции се значително ограничени.

Оттука, може да се заклучи дека изборната комуникација со граѓаните не претставува само технички елемент на изборниот процес, туку и важен фактор во обликувањето на демократските односи. Улогата на овие инструменти може да биде двојна – како средство за зајакнување на демократијата, но и како потенцијален инструмент за нејзина постепена ерозија.

Овој труд придонесува за подобро разбирање на современите демократски предизвици, нагласувајќи ја потребата од транспарентни изборни процеси, силни институции и активна улога на медиумите и граѓанското општество во зачувувањето на демократските вредности.

Научниот придонес на овој труд се состои во компаративното поврзување на изборните програми, политичката комуникација и различните модели на демократска ерозија во современите демократии. Анализата покажува дека изборните процеси не претставуваат исклучително механизам за демократска легитимација, туку можат да функционираат и како средство за нормализирање на радикален политички дискурс, концентрација на политичка моќ и постепена институционална трансформација.

Истражувањето дополнително укажува дека влијанието на изборните програми и кампањи врз демократијата не е идентично, туку зависи од институционалниот контекст, демократската култура и капацитетот на системот да ги ограничи недемократските тенденции. Во таа смисла, трудот придонесува кон современата научна дебата за односот помеѓу изборната легитимност, популистичката мобилизација и демократската стабилност.

Имајќи го предвид наведеното, може да се заклучи дека современите демократии се наоѓаат во процес на трансформација, при што изборните процеси добиваат нова и посложена улога. Оттука,

понатамошните истражувања од оваа област се од особено значење за подобро разбирање на односот помеѓу изборната демократија и институционалната стабилност.

Користена литература

- Bermeo, N. (2016). On democratic backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5–19.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. Yale University Press.
- Dahl, R. A. (1998). *On democracy*. Yale University Press.
- Diamond, L. (2015). Facing up to the democratic recession. *Journal of Democracy*, 26(1), 141–155.
- European Commission. (2022). *2022 Rule of law report*. European Commission. https://commission.europa.eu/publications/2022-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en
- Freedom House. (2020). *Nations in transit 2020: Dropping the democratic facade*. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2020/dropping-democratic-facade>
- Freedom House. (2021). *Freedom in the world 2021: Democracy under siege*. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>
- Freedom House. (2022). *Freedom in the world 2022: The global expansion of authoritarian rule*. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>
- Lakoff, G. (2004). *Don't think of an elephant! Know your values and frame the debate*. Chelsea Green Publishing.
- Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How democracies die*. Crown Publishing Group.
- Mudde, C. (2019). *The far right today*. Polity Press.
- Müller, J.-W. (2016). *What is populism?* University of Pennsylvania Press.
- Norris, P. (2000). *A virtuous circle: Political communications in postindustrial societies*. Cambridge University Press.

- Schedler, A. (2006). *Electoral authoritarianism: The dynamics of unfree competition*. Lynne Rienner Publishers.
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. Sage Publications.
- Zakaria, F. (1997). The rise of illiberal democracy. *Foreign Affairs*, 76(6), 22–43.